

Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΤΟΥ ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ

Ένα βιβλίον του ἀρχηγού τῶν Ἰταλῶν κομμουνιστῶν Καθηγητοῦ Α. Graziadei: *Le prix et le sur-prix dans l'Économie capitaliste.*— Paris 1925.

ΥΠΟ ΑΡΙΣΤ. ΣΙΔΕΡΗ

I.

Ἄρ' ἦς ἀπὸ τοῦ ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκτίρυξεν ὁ Κάρλ Μάρξ τὰς θεωρίας του, ἔν ἐναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ἐπεχειρήθη κριτικὴ ἀναθεώρησις τῶν θεωριῶν τούτων τοῦ διδασκάλου. Εἶναι γνωστὴ ἡ συζήτησις, ἣν ἐπροκάλεσεν ἐπ' αὐτῶν ὁ Bernstein κυρίως ἐν Γερμανίᾳ καὶ ὁ Sorel ἐν Γαλλίᾳ. Τοῦ πρώτου ἡ κριτικὴ ἦτο ἀμέσως οἰκονομικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ, τοῦ δευτέρου κυρίως πολιτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ. Ἐκτοτε οἱ Μαρξισταὶ διηγήθησαν εἰς ἀναθεωρητικὰς (βεβιζιστικὰς, Bernstein David) καὶ ὀρθοδόξους (Κάουτσκι, Ρόζα Λούξεμπουργ. Τοῦ Bernstein ἐν Γερμανίᾳ καὶ τοῦ Sorel ἐν Γαλλίᾳ ἡ δράσις αὐτῆ μετατόπισε τὴν πολιτικὴν προοπτικὴν τοῦ Μαρξισμοῦ. Ὁ πρώτος ἔχασε τὴν πίστιν του ἐπὶ τῆς καταστροφικῆς λύσεως τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ περιώρισε τὸν Μαρξικὸν σοσιαλισμὸν εἰς «ὀργανωτικὸν φιλελευθερισμὸν»¹⁾, ὁ δεῦτερος ἔχασε τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ἐπιστημονικὴν δικαιολόγησιν τῆς καταστροφικῆς λύσεως καὶ ἤρυνε τὸν Μαρξισμὸν μέχρι θρησκείας²⁾.

Ἄλλ' ἡ κριτικὴ τοῦ Berustein ἤνοιξε τὴν περίοδον τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν τοῦ Μάρξ. Τρεῖς κυρίως τῶν θεωριῶν τούτων ἐπεκρίθησαν ἀπὸ νεωτέρους σοσιαλιστάς: ἡ θεωρία τῆς ἀξίας, ἡ θεωρία τῆς ὑπερξίας καὶ ὑπερπαραγωγῆς καὶ ἡ θεωρία τῆς συγκεντρώσεως τῶν κεφαλαίων δριμύτερον ὅμως ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη. Ἐκ τῶν οἰκονομικῶν τούτων θεωριῶν ἔ Berustein ἐπέμεινε κυρίως ἐπὶ τῆς τρίτης, ἰσχυρισθεὶς 1) ὅτι ἐν τῇ γεωργίᾳ καὶ τῇ γεωργικῇ οἰκονομίᾳ ἐν γένει, ἡ θεωρία τῆς συγκεντρώσεως τῶν κεφαλαίων ἐν ἀληθείᾳ, ἡ δὲ μέση ἰσοκτισία (la propriété paysanne) ἐμμένει σταθερῶς καὶ σχεδὸν ἐκλόνητος³⁾,

1) E. Bernstein—Die Voraussetzungen des Sozialismus Etc. Stuttgart 1899.

2) G. Sorel—La décomposition du marxisme Paris 1910—Reflexions sur la violence Paris 1921.

3) Εἰδικώτερον ἠσχολήθη ἐπὶ τούτου ἕτερον ἐπιφανὲς μέλος τῆς Γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας ὁ David: Sozialismus und Landwirtschaft—Berlin 1908 ἀποδεικνύων ἀναλυτικῶς τὴν θέσιν τοῦ Bernstein καὶ συμπεράνας ὅτι ὁ νό-

και 2) ὅτι ἐν τῇ βιομηχανίᾳ παραλλήλως πρὸς τὴν τάσιν τῆς συγκεντρώσεως δαίνει ἡ τάσις τῆς ἐκδημοκρατήσεως τοῦ κεφαλαίου διὰ τῶν ἀνωτύμων ἐταιρειῶν, πρὸς ὧς φέρεται ἡ νεωτέρα μας οἰκονομικὴ ἐξέλιξις³⁾.

Τὰς ἄλλας δύο θεωρίας καὶ κυρίως τὴν τῆς ἀξίας ἐπέκρινεν κυρίως ἐν Αὐστρίᾳ ὁ K. M e n g e r (Grundsätze der Volkswirtschaft 1872 καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Ἀρθούρος L a b r i o l a (Socialisme et philosophie—Paris 1898, Revue Socialiste 1899). Ἐπὶ δὲ ὁ A. G r a z i a d e i ἐν ἔργῳ του δημοσιευθέντι τῷ 1899· La produzione capitalistica καὶ ὁ G. Sorel ἐν Γαλλίᾳ (Journal der Economistes· Μάιος 1897). Ὁ A. Graziadei ἐμφισβητεῖ τὴν ὀρθότητα καὶ τῆς θεωρίας τῆς ἀξίας τοῦ Μάρξ καὶ τῆς θεωρίας τῆς συγκεντρώσεως τῶν κεφαλαίων, περὶ ἧς εἰδικὸν ἔργον ἀναγγέλλει, περιοριζόμενος ἀπὸ τῶρα νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς νεωτέρας οἰκονομίας, «ἡ ταχέια ἐξέλιξις τῆς κεφαλαιοκρατικῆς συγκεντρώσεως, εἰς τὰς καπιταλιστικὰς χώρας πρὸ καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὸ Μέγαν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, πραγματοποιουμένης κυρίως διὰ τῶν μεγάλων ἀνωτύμων ἐταιρειῶν, τῶν μεγάλων Τραπεζῶν καὶ τῶν πρῶτον πραγματοποιοῦσι κυρίως οὐχὶ συκέντρωσιν ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ τεχνικῆς μόνον χρησιμοποίησεως. Δὲν καταλήγει ὅθεν εἰς αὐξουσαν ἐξαθλίωσιν (ἐκπρολεταρισμὸν) ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἐννοίᾳ τῆς ἐκφράσεως ταύτης, ἀλλὰ τοῦτον συμβιβάζεται πρὸς συγχρονικὴν τινα ὕψωσιν τῶν ἡμερομισθίων ἐργατικῶν τινῶν μαζῶν καὶ αὐξουσαν εἰς πλῆθος καὶ πλοῦτον τῶν μεσαίων τάξεων ὅχι μόνον τῶν γεωργικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν».

Εἰς τὸ κρινόμενον ἔργον ὁ A. Graziadei ἐπικρίνει τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν τοῦ Κάρλ Μάρξ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη τὸ πρῶτον Ἰταλιστὶ τῷ 1923, προκαλέσαν δὲ σφοδρὰν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν κομμουνιστῶν ὅχι τόσοσιν διὰ τὸ νεοφανὲς τῆς ἐπικρίσεως ταύτης, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ συγγραφέως, ἀρχηγοῦ τοῦ Ἰταλικοῦ κομμουνισμοῦ,

μος τῆς συγκεντρώσεως τῶν κεφαλαίων ἰσχύει μόνον ἐπὶ μηχανικῆς παραγωγῆς καὶ οὐχὶ ἐπὶ ὀργανικῆς, ὡς εἶναι ἡ γεωργία. Ὁ Comper Morel καὶ ἄλλοι σοσιαλισταὶ συγγραφεῖς ἐν Γαλλίᾳ (Bl. Comper—Morel La question agraire Paris 1912—) ἵνα στηρίξωσι τὴν θεωρίαν τῆς συγκεντρώσεως τῶν κεφαλαίων καὶ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἐτροποποίησαν αὐτήν, ἰσχυρισθέντες ὅτι ἐν τῇ γεωργίᾳ ἡ συκέντρωσις δέον νὰ μὴ θεωρηθῇ, ὡς συκέντρωσις ἀμεσοῦ τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλ' ἔμμεσοῦ συκέντρωσις οὐσιαστικῆ εἰς χεῖρας τῶν κεφαλαιούχων τῶν πόλεων καὶ τῆς διαρκῶς ὑποθηκευομένης γεωργικῆς ἰδιοκτησίας. Bl. καὶ E. Vandervelde Le socialisme agraire. Paris 1908.

3) E. Bernstein ἐνθ' ἄν. εἰς ἃ ἀλήγησεν ὁ Κάουτσκν: Bernstein und das sozial demokratische programm Stuttgart 1899 καὶ R o s a L u x e m b u r g: Die Accumulation. (Bl. καὶ K a u t s k y Agrarfrage Stuttgart 1902, Die Agrarpolitik der sozialdemokratie Stuttgart 1902).-

ἀξιοῦντος ἀπόλυτον Μαρξικὴν ὀρθοδοξίαν καὶ συμπληρωθὲν διὰ δύο ἀκόμη μικροτέρων ἔργων : « Ἡ περὶ ὑπερπαραγωγῆς ἀντίληψις καὶ ἡ θεωρία τῆς ἀξίας » (Ρώμη 1925) καὶ : « Τιμὴ καὶ ὑπερτιμὴ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς καταναλωτὰς καὶ τοὺς ἐργάτας » (Ρώμη 1925) μεταφράσθη Γαλλιστὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, ὅτε προεκάλεσε νέαν σφοδρὰν ἐπίθεσιν τῶν Κομμουνιστῶν, ἐπιστῆμων καὶ μὴ, Ρώσων καὶ ἄλλων, κατηγορησάντων τὸν συγγραφεὴ ἐπὶ κακλυμμένῳ βεβίσιονισμῷ.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἀναχωρεῖ ἀπὸ τῆς ἐξῆς ἀπειτηρίας : Αἱ ἰδέαι τοῦ Μάρξ συλλληφθεῖσαι ἐν ἐποχῇ νεαρᾶς ἀκόμη ἀναπτύξεως τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι κτελεῖς. Ἡ νεωτέρα, ἔκτοτε, ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἔκαμε πρόβδους, ἃς δὲν δύναται τις νὰ ἀγνοήσῃ ἀπὸ ἀντικαπιταλιστικῶν καὶ τῆς ἀστοκρατίας φανατισμῶν. Ἡ θεωρία τῆς ἀξίας ἐπεκρίθη τῶν ὀρθοδοξῶν, ὅστε δὲν δύναται τις ὀπισθοδρομῶν ἢ ἀσυγγρόνιστος νὰ ἐπιμὴ ἢ εἰς αὐτήν. Τείνει εἴπω νὰ παραδεχθῆ τὰς θεωρίας τῆς Ἑβραϊστῆς καλουμένης σχολῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ ἰδίως τῆς Μάρξικου τῆς ταύτης. Ἐπιχειρεῖ δὲ ἐπιτροπὴ τῆς νεωτέρας ἱστορικῆς σχολῆς τοῦ Στουαρτ καὶ κοινωνιολογικῆς τῆς ἐξήγησιν τῆς περὶ τιμῆς (ἀνταλλακτικῶν ἀξιών) ἐκπερατωμένης εἰς νόημα) ἀντιλήψεως τῶν ὀρθοδοξῶν ἐπιχειρησόμενων ὑπὸ τῶν κριτικῶν ἀρχαίων τιμῶν, ὁμοιογενεσῶν εἰδῶν καὶ ὁμοίου προστάγματός.

Ἡ θεωρία αὕτη περὶ ἀξίας τοῦ Μάρξ, ἡ ὅ καὶ ὀρθοδοξία καλουμένη ὑπὸ τοῦ Graziadei, καὶ ἐπιπλέον ἀξίως νὰ κληθῆ Στουαρτικὰ Μαρξικὴ, εἶπε ἄς γνωστόν, παλαιὰ τὸ Ἀδάμ Σμιθ πρῶτος, ὁ Ρίκαρδο κατόπιν ἐπέβησαν οἱ ἡ δικαιολόγησις τῆς ἀξίας ἀνταλλακτικῆς εἶδους τινός εἶναι ἡ παρεχομένη εἰς αὐτὴ ἐργασία. Ἀλλ' ὁ Μάρξ ὤθησε τὴν θεωρίαν αὕτη, καὶ μὴ παρατηροῦν καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τῆς θεωρίας. Δὲν εἶναι ἡ ἐργασία ἡ κοινωνικῶς ἀπαιτούμενη, ὅχι ἡ ἀπαιτούμενη πρὸς παραγωγὴν αὐτῆς ἡ ἀπαιτούμενη πρὸς ἀναπαραγωγὴν, ὁμοιογενεσῶν μόνον τῆς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὐτῆς, ἐπὶ μᾶλλον μέτρον καὶ εὐθεία τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας (Bull. K. M a r x — Zür Kritik des polit. Öeonomie Kap II — Dar Kapital Τόμ. I, κεφ. I). Ἡ χρησιμότης εἶναι ἀπειτηρία μόνον τῆς περὶ ἀξίας κρίσεως, ἀλλ' οὐχὶ μέτρον ἢ εὐθεία αὐτῆς. Μέτρον εἶναι ἡ ἐργασία. Ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο ἐπιβεβαιῶνται ἐκ τῆς ἐπιθυμητότητος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐκ τοῦ συνγωνισμοῦ, τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως (Marx Das Kapital αὐτόθι).

Καὶ ἐρωτᾷ ὁ Graziadei : ἂν ἡ ἐργασία εἶναι ἀπαιτούμενον τι μέτρον, ἐπιστημονικὸν πλάσμα διὰ τὸν θεωρητικὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεως τῶν ἀξιών, χρειάζεται δὲ νὰ μελετήσωμεν ὅλα προβλήματα, εἴνεκεν γενεῆ ὁ συνγωνισμὸς τὰ μονοπώλια τῆς παραγωγῆς, ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτη-

σις, διὰ τὰ διδόμενα τοῦ νόμου τῆς δημιουργίας καὶ τῆς κινήσεως τῶν ἀνταλλακτικῶν ἀξιών (τιμῶν) πρὸς τί τότε νὰ μὴ ἀντιμετωπισώμεν εὐθέως καὶ μᾶλλον συγκεκριμένως τὸ ζήτημα καὶ νὰ μὴ παρακολουθήσωμεν εὐτὼ τὰς προόδους, ἃς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἔκαμεν ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ ἐπιστήμη; Πραγματευόμενος δὲ περὶ ἀνταλλακτικῆς ἀξίας πραγματεύεται περὶ τιμῆς (prix). Ἀνταλλακτικὴ ἀξία καὶ τιμὴ εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν Graziadei, ἐφ' ὅσον κεινὸν μέτρον τῶν ἀξιών εἶναι τὸ νόμισμα.

II.

Ἡ ἀξία, κατὰ τὸν Graziadei εἶναι α) κρίσις μεταξὺ ἐπιθυμητοῦ καὶ πόνου (κόπου, στερήσεως, δαπάνης, προσπαθείας) πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ καὶ β) κρίσις (judgement) μεταξὺ σχέσεως ἀπιθυμητοῦ πρὸς πόνον διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ καὶ β ἐπιθυμητοῦ πρὸς πόνον διὰ τὴν ἀπόκτησιν του. Κατὰ ταῦτα ὁ Μάρξ, (θεωρήσας τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν, ὡς σχέσεις δύο πωσῶν πρὸς τὸ πωσιστὸν τῆς περιχομένης γενικῆς κοινωνικῆς ἐργασίας) ἔσφαλε μὴ ὑπολογίσας τὸν παράγοντα τῆς ἐπιθυμότητος (desirabilité) ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ καὶ συνήθως ἐν τῇ ἀξίᾳ οὐδὲν ἄλλο θεωρήσας ἢ τὴν ἀντικειμενικὴν σχέσιν δύο ἀνταλλασσομένων πωσῶν, ἐμπορευμάτων.

Μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ χρήματος, ἐξακολουθεῖ ὁ Graziadei, ἡ περὶ ἀξίας κρίσις ἔγινε κρίσις περὶ τιμῆς, τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας (valeur d' échange) συμμεσούσης μὲ τὴν τιμὴν (prix).

Ὅπως ἡ θεωρία τῆς ἀξίας διὰ νὰ εἶναι ἀληθὴς πρέπει νὰ δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν τῶν τιμῶν κίνησιν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἑλλείπον τοῦ ὁ Graziadei τιλοφορεῖ: Περὶ Τιμῶν καὶ ὑπὲρ τιμῶν. Τοῦτο, λέγει, παρεῖδον οἱ Μαρξισταὶ θεωρήσαντες τὰς δύο θεωρίας τὴν περὶ ἀξίας καὶ περὶ τιμῶν ὡς δύο διακεκριμένας θεωρίας

Ἴδωμεν, λοιπὸν, τὴν τῶν τιμῶν κατάστασιν, τὸ τῶν τιμῶν καθεστῶς μὲ τὸ ὅποιον ζῆ ἀπ' αἰώνων ἢ κοινωνία, μὲ τὸ ὅποιον σκέπτεται καὶ καθορίζει τὰς οἰκονομικὰς τῆς κρίσεις καὶ δράσεις.

Κατ' αὐτὸ, ἐν συστήματι μάλιστα καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ εἰδικοποίησεως ἢ ἐπιτυχανομένη ἐκάστοτε τιμῇ ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κρίσιν τοῦ προσφέροντος, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀγοράζοντος, ἔτι δὲ καὶ ἐκ πλήθους ἄλλων ἀγοραστῶν ἔναντι τοῦ ἀγοράζοντος. Αἱ ἀτομικαὶ αὗται κρίσεις δημιουργοῦσι πλέγμα σπουδαιότατον καὶ ἐπηρεάζονται κατὰ τρόπον. ὥστε εἶναι δύσκολόν νὰ εὐρεθῇ ἀρτία ἢ πρώτη κρίσις μεταξὺ ἐπιθυμητοῦ καὶ πόνου πρὸς ἀπόκτησιν του. Ἐπι πλέον τί τὸ ἐκάστοτε ἐπιθυμητὸν εἶναι ἀποτέλεσμα κοινωνικῆς θελήσεως καὶ οὐχὶ ἀτομικῆς.

Ἡ ἀξίωσις λοιπὸν τῶν Μαρξιστῶν νὰ εὐρουν ἐν τι τὸ καθορίζον τὰς περὶ ἀξίας κρίσεις εἶναι μεταφυσικὴ τάσις, ἀγούσα εἰς πλάσματα πρὸς ἐξήγησιν τῆς πραγματικότητος, εἰς οὐδὲν δὲ συμβάλλοντα πρὸς ἐξήγησιν αὐτῆς. Ὅτι ἡ ἐργασία ὅθεν εἶναι μέτρον τῶν ἀξιῶν εἶναι μ ο ν ο σ μ ο ς ἀκαρπος, εἰς οὐδὲν ἄγων, ἐνῶ ἡ περὶ ἀξίας θεωρία ὅθεν νὰ λάβῃ ὅπ' ὄψει ὅλους τοὺς καθορίζοντας τὴν ἀξίαν συνταλεστάς.

Ἐπίσης ὄχι μόνον τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, ὁ βαθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις τοῦ ἀγοραστοῦ, αἱ συνήθειαι τοῦ, τὸ ἐπάγγελμά του, αἱ κλίσεις του, ἡ ποιότης τοῦ πράγματος, ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ ὑπαρξίς ἀντικαταστατῶν τοῦ πράγματος (succédanés) ἐπηρεάζουν τὴν περὶ τιμῶν κρίσιν. Κατὰ μείζονα λόγον, ψυχολογικοὶ λόγοι, ἐπηρεάζουν τὴν κρίσιν τοῦ ἐπὶ ἐμμέσων ἀγαθῶν (biens instrumentaux) καὶ ὀπηρεσιῶν (μηχαναί, ἀπόδοσις αὐτῶν, ἀνεξαρτήτως περιεχομένου ἐργασίας, ἔμφυχα instrumentaux, ἔποι pur sang, ἡ φωνὴ τοῦ Caruso, τῆς Patti κλπ).

Ἀνάλογον παρατηρεῖται καὶ μὲ τὰς τιμὰς τῶν κεφαλαίων. Διὰ τὴν ἐν στρέμμα ἀμπέλου champagne ἀξίζει 100 φορές περισσότερον ἀπὸ ἐν στρέμμα κοινῆς ἀμπέλου : Διὰ τὴν αἱ μετοχαὶ καὶ τὰ χριώγραφα ἀξιομειοῦνται ἀνεξαρτήτως ἀντικειμενικῶν λόγων; Ἀνάλογον πρὸς τοὺς ζητοῦντας—ἀγοραστάς (démarcheurs consommateurs) συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς προσφέροντας—παραγωγούς (offreurs—producteurs). Οἱ ἐπιχειρηματῆαι ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται καὶ ὅταν ζημιώνουν. Αἱ τιμαὶ τῶν ἀρχομένων τὴν ἐπιχειρήσιν τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἶναι εὐάφαροι τῶν τιμῶν τῶν παλαιῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ὅταν ἡ ἐργασία εἶναι μεγαλειτέρα. Τὰ τρᾶσι κανονίζουν τιμὰς ἀνεξαρτήτως τῆς ἐργασίας. Ἐν καθεστῶτι μονοπωλοῦ ἡ ἐργασία οὐδένα ῥόλον παίζει εἰς τὴν τιμὴν. Ἄλλαι ἐπιρροαὶ κανονίζουν αὐτήν. Τὸ κόστος τῆς τιμῆς (ἐργασία, κέρδος κλπ) κινεῖται ἐντὸς τῶν τιμῶν τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀγαθῶν. Ὅπως ἐκάστη τιμὴ καθορίζεται μὲ ἀφετηρίαν τὰς προϋπαρχούσας ἐπὶ ἀνυπόθετον εἰδῶν τιμὰς—ὑπάρχει συνέχεια (continuité) ἐν τῇ περὶ τιμῶν κρίσει—καὶ ἡ χρησιμότης καθορίζεται κατὰ κοινωνικὴν ἀντίληψιν συνεχῆ καὶ συνθεσμένην πρὸς τὸ παρελθόν. Ὅτε τιμὴ ὅτε χρησιμότης καθορίζονται ex novo καὶ ex abrupto. Διὰ τοῦτο τὴν ἀξίαν ἐν δύνανται νὰ καθορίσει ὅτε θαυμαστοποιὸν τι fiat προσερχόμενον ἐκ τῆς ἐργασίας ἢ τῆς χρησιμότητος. Τὰ κοινωνικὰ δὲ κριτήρια τῶν τιμῶν, ἐν καθεστῶτι καπιταλιστικῷ (ἐπιχειρήσεων) δὲν εἶναι ἄλλα κυρίως ἢ τὰ κριτήρια τοῦ ἐπιχειρηματίου. Περὶ αὐτὰ στρέφεται ἡ τιμὴ τῶν ἐμπορευμάτων καὶ περὶ αὐτὰ ζητητέα ἢ θεωρία τῆς ἀξίας.

Ἐπὶ τῇ δάσει τῶν σχέσεων τούτων παρατηρεῖται ὅτι μεταξὺ ζητήσεως

(demande) καὶ τιμῶν, ἐὰν ἄλλοι λόγοι ἐπηρεάζοντες τὴν σχέσιν ταύτην ἀποκλεισθῶσι, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σχέσις, καθ' ἣν αὐξοῦσης τῆς τιμῆς, ἡ ζήτησις ἐλαττοῦται, αὐξανούσης τῆς ζήτησεως, ἡ τιμὴ αὐξάνεται, ἐλαττομένης τῆς τιμῆς ἡ ζήτησις αὐξάνει, ἐλαττομένης τῆς ζήτησεως ἡ τιμὴ ἐλαττοῦται. Συνεπὸς αὐξοῦσης τῆς καταναλισκομένης ποσότητος ἡ τιμὴ αὐξάνεται καὶ ἀντιστρόφως αὐξοῦσης τῆς τιμῆς ἡ καταναλισκομένη ποσότης ἐλαττοῦται καὶ ἐλαττομένης τῆς τιμῆς ἡ καταναλισκομένη ποσότης αὐξάνεται. Καθορίζων δὲ τοῦτο γεωμετρικῶς διὰ δύο συντεταγμένων, ὧν ἡ γραμμὴ τῶν τεταγμένων παριστᾷ τὰς τιμὰς καὶ ἡ τῶν τετμημένων τὰς ποσότητας ἐπιτυγχάνει τὴν $x a m p \acute{u} l \eta \nu \tau \eta \varsigma \zeta \eta \tau \acute{\eta} \sigma \epsilon \omega \varsigma$ (courbe de la demande σ. 178), ἧτις εἶναι ἡ στοιχειώδης καμπύλη, ἧτις κάμπτεται μᾶλλον ἢ ἐλαττον ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιρροῶν τῆς ζήτησεως καὶ τῶν τιμῶν.

Ἐπίσης μεταξὺ προσφορᾶς καὶ τιμῶν παρατηρεῖ τὰς ἀκολουθοῦσας σχέσεις: ἐὰν τὸ ποσὸν ἐμπορευμάτων τινὸς ἐν δύνανται νὰ αὐξηθῇ ἡ τιμὴ πωλήσεώς του καθορίζεται ἀπὸ τὴν καμπύλην τῆς κανονικῆς ζήτησεως. Ἀλλὰ τῶν πλείστων ἐμπορευμάτων δυνάμενον νὰ αὐξηθῶσιν εἰς ποσὸν (ἐξαιρέσειν ἀποτελοῦν πίνακες μεγάλων ζωγράφων, μιμητικὰ τέχνης κλπ. ἅτινα δὲν εἶναι συνήθη οἰκονομικὰ ἀγαθὰ) γ, καμπύλη τῆς ζήτησεως δὲν ἀρκεῖ πρὸς καθορισμὸν τῆς σχέσεως τῶν τιμῶν καὶ προσφορᾶς. Ἡ αὐξήσις τῆς προσφορᾶς, ἐν καθεστῶτι καπιταλιστικῆς σχετίζεται μὲ τὴν τιμὴν ἀπ' ἐνός καὶ μὲ τὸ περιθώριον (marge) κέρδους τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς α φ' ἑτέρου. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἰσιέσονται ἐν συναρτήσει. Ὡς οὖν λαμβάνων ὡς δάσιον οὐχὶ τὸ σύνολον τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ ἕνα τὴν ἐπιχείρησιν (entreprise-type), ἧτις ἀποτελεῖ τὸν κανόνα (norme) τῶν ἔρων, δρ' οὗς διατελοῦν αἱ διάφοροι ὠριμένου εἴδους ἐπιχειρήσεις διαγράφει τὴν $x a m p \acute{u} l \eta \nu \tau \eta \varsigma \pi \rho \omicron \sigma \phi \omicron \rho \acute{\alpha} \varsigma$, (σ. 161) ἧτις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τόπων τῶν σημείων. ἅτινα καθορίζουν αἱ συντεταγμένα ἄξωνός, ὧν ἡ μία τεταγμένη ἀποτελεῖ τὰς τιμὰς δύο δὲ παράλληλοι τετμημένονι τὸ περιθώριον κέρδους καὶ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς. Ἡ ὕψιστις τῆς τιμῆς ὅταν δὲν εἶναι ἀπλή συνάρτησις τῆς μειώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τάνανπλιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιθωρίου κέρδους καὶ τοῦ κόστους παραγωγῆς. Δεδομένων τῶν ἔρων τούτων τῶν καθορίζοντων τῆς καμπύλας τῆς προσφορᾶς καὶ ζήτησεως, οὔτε ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ (περὶ ἐργασίας), οὔτε ἡ προσφορὰ καὶ ζήτησις (τῆς ὀρθοδόξου Πολιτ. Οἰκονομίας) δύνανται νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν (τιμὴν) τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ τιμὴ εἶναι οὕτω συνάρτησις τῆς προσφορᾶς καὶ ζήτησεως πρὸς τὸ περιθώριον κέρδους καὶ κόστος παραγωγῆς. Ἐν καθεστῶτι συναγωνισμοῦ τὸ ποσο-

στὸν περιθώριον καθορίζει κυρίως τὴν κίνησιν τῆς προσφοράς καὶ ζήτησεως. Καὶ μόνον μηδενίζομένου τούτου ἢ μονιμοποιουμένου ἐπέρχεται κατάστασις ἰσορροπίας τινος τῶν τιμῶν.

Κατὰ μείζονα λόγον δείκνυται τούτο ἀπόλυτον ἐν καθεστῶτι γενικοῦ ἢ μερικοῦ μονοπωλίου (τράστ, κάρτελ.).

Τὰς παρατηρήσεις του καὶ θεωρίας ταύτας ἐν συντόμῳ ἐκτιθεμένας παραλαμβάνει ἐκ δύο προηγούμενων του ἔργων ἐν ἐκτάσει ἀφιερωμένων εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα: «Δοκίμιον ἐρεύνης ἐπὶ τῶν τιμῶν ἐν καθεστῶτι στυγγωνισμοῦ καὶ τράστ ἐπιχειρηματιῶν» (Ἰμόλα 1909) καὶ «Ποσὰ καὶ τιμαὶ ἰσορροπίας ζήτησεως καὶ προσφοράς ἐν καθεστῶτι συναγωνισμοῦ τράστ καὶ μερικοῦ μονοπωλίου» (Ρώμη 1918).

Συμπεραίνων δὲ Graziaidei παρατηρεῖ: «ὅσον ἐξαιρετικῶς συνθετικῶς καὶ ἀνὰ διευτυπώθησιν αἱ παρατηρήσεις, αἱ ἐξεθεσάμεναι τείνουσιν ὁμῶς νὰ ἀποδείξωσι—καίτοι παραλεχόμεθα ἕτι ἡ ἀτομικὴ δράσις ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν τιμῶν στηρίζεται ἐπὶ τῶν προϋπαρχουσῶν τιμῶν, ὅτι τὰ προβλήματα τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰς ὁμαδικὰς μεταβολὰς τῶν τιμῶν δηλ. τῶν διαδοχικῶν προσαρμογῶν τῶν ἀγοραίων τιμῶν, τῶν ἤδη κειμένων, πρὸς τοὺς διαφόρους ὅρους καὶ τὰ διάφορα συστήματα ἀνοίγουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν εὐρὴν ἕξαρτος. Τὰ δ' ἀποτελέσματα, ἅτινα ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐπέτυχεν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ὅσον νὰ κριθῶσιν ὡς ἀρκετὰ ἱκανοποιητικά» (σ. 232).

«Αἱ ἐκτεθεῖσαι παρατηρήσεις μᾶς ἐπιτρέπουσιν ἐκίσις νὰ ἴδωμεν χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν κριτικὴν ἐπὶ λεπτομερειῶν, ὅλην τὴν μονομέρειαν τῆς μαρξικῆς περὶ ἀξίας θεωρίας. Ἐνθ' ἡ τιμὴ ἐν τῇ κανονικῇ ἰσορροπίᾳ (equilibre normal) ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἐκ μιᾶς μόνον αἰτίας ἀλλ' ἐκ πολλῶν, ὧν ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων εἶναι καὶ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς, ἡ μαρξικὴ θεωρία δὲν βλέπει παρὰ μίαν μόνον αἰτίαν, τὸ κόστος. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρκει ἡ μονομέρεια αὕτη ἐπεκτείνει ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς περὶ κόστους ἀντιλήψεως, ὅστινος ἐν μόνον τῶν συστατικῶν βλέπει, τὴν ἐργασίαν» (σ. 233).

«Ἡ λεπτομέρεια δ' αὕτη βαρελὰ διὰν ἐξετάζεται τὸ καθεστῶς τοῦ συναγωνισμοῦ, παράγει ἀποτελέσματα ἀκόμη χειρότερα, διὰν ἐξετάζεται τὸ καθεστῶς τῶν τράστ καὶ τῶν μονοπωλίων, ὅπερ χαρακτηρίζει σήμερον τὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν ἐν ταῖς μάλλον ἀντιπροσωπευτικαῖς αὐτῆς χώραις, Ἀμερικὴν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν». (σ. 234).

«Ἡ ρικαρδομαρξικὴ θεωρία τῆς ἀξίας δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ὑπὸ καθεστῶς μονοπωλίου γενικοῦ ἢ μερικοῦ αἱ ἀνταλλακτικαὶ ἀξίαι ὀφθοῦνται. Ἡ ὄψις δ' αὕτη ἔναντι τοῦ καθεστῶτος συναγωνισμοῦ διαψεύδει τὴν ρικαρδομαρξικὴν θεωρίαν, ἀφοῦ ἐν ἰσότητι ποσοῦ ἐργασίας

ἐν καθεστῶτι συναγωνισμοῦ καὶ μονοπωλίου, εἰς τὸ δεύτερον καθεστῶς (τὸ τοῦ μονοπωλίου) πᾶσαι αἱ ἀξίαι εἶναι ὑψωμέναι». (σ. 235).

«Ἡ πλάνη τῆς μαρξικῆς θεωρίας εἶναι συνέπεια τῆς πλάνης τῆς κλασικῆς οἰκονομικῆς σχολῆς, ἥτις ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς ἀξίας ἐζητεῖ νὰ εὕρῃ μίαν μόνην μοναδικὴν αἰτίαν». (σ. 233).

Ἄλλ' ἤθελεν ἐρωτηθῆ ἄρα ὁ Graziadei, πῶς οἱ μαρξισταὶ δὲν εἶδον τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς Μαρξικῆς θεωρίας καὶ δὲν ἐξιδόρθωσαν αὐτήν; Τοῦτο ἀφίεται, φρονεῖ, εἰς τὸ ὅτι οἱ Μαρξισταὶ οἰκονομολόγοι ἐνόμισαν ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἀξίας εἶναι τὸ μοναδικὸν καὶ ἀπαραίτητον βᾶθρον τῆς θεωρίας τῆς ὑπεραξίας καὶ ὅτι ταύτης κλονιζομένης θὰ κατέπιπτε καὶ ἡ περὶ ὑπεραξίας θεωρία, ἐξ ἧς ὁ σοσιαλισμὸς παραλαμβάνει τὴν ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐργοδότη ἐπὶ τοῦ ἐργάτου. Ἀλλὰ, προσθέτει, οἱ Μαρξισταὶ κακῶς ἔκριναν τὴν συσχέτισιν τῶν θεωριῶν τούτων. Ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας δὲν εὐρίσκεται εἰς τὸν σύνδεσμον τοῦτον πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς ὑπερργασίας (surtravail), ἥτις ὁμοῦς παρατηρεῖται καὶ ἐν καθεστῶτι παράγοντι μόνον ἀξίαν χρήσεως καὶ οὐχὶ ἀνταλλακτικὰς ἀξίας. Ὁ δοῦλος τῆς ἀρχαιότητος, ὁ δουλοπάροικος τοῦ φεουδάρχου μὴ παράγοντες ἀνταλλακτικὰς ἀξίας, ὁ π ε ρ ρ γ ἄ ζ ο ν τ α ι, μέρος μόνον τῆς ἐργασίας τῶν ἀφιερουμένης δι' αὐτοὺς καὶ κλειστόν διὰ τὸν κύριόν των. Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ ἀνεγνώρισε ὅτι ὑπερργασία ὑπάρχει καὶ εἰς τὰς ἀγγαρείας τοῦ μεσαίωνος (corvée)¹. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας εἶναι ἀπολύτως ἀληθής, κακῶς ἔε καὶ μόνον διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μάρξ ἐπαρκῶς ἐστηρίχθη εἰς τὴν ρικαρδομαρξικὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν δέον νὰ εὐρωμεν τὸ νέον αὐτῆς στήριγμα.

Καὶ προσκίνει εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἰδικῆς του περὶ ὑπεραξίας (mehrwerth, plus — value) θεωρίας.

Κατ' αὐτὴν, ὡς αἰ τ ι μ α ι, (ἀνταλλακτικαὶ ἀξίαι) τῶν ἐμπορευμάτων ἀπετηρίαν ἔχουσι, τὰς προϋπαρχούσας τιμὰς, οὕτω καὶ αἱ τιμαὶ τῆς ἐργασίας (ἡμερομισθία) ἀπετηρίαν ἔχουσι τὰς ἡδῆ κειμένας καὶ εἶναι ἀσχετοὶ πρὸς τὰς παραχθησομένας ἀξίας. Ἡ ἀξίησις ἢ μείωσις τῶν τιμῶν ἐ ν τ ῶ κ ὑ κ λ φ τ ῆ ς π α ρ α γ ω γ ῆ ς (διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν) δὲν συσχετίζονται πρὸς τὴν αὐξίησιν καὶ μείωσιν τῆς ὑπεραξίας, οὔτε τῶν ἡμερομισθίων. Τὸ περιθώριον κέρδους, τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς ἐν γένει κανονίζουσι τὸ μέγεθος τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ὑπερργασίας οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλὰ μόνον ἐμμέσως. Οἱ ἐργάται παράγουν πλὴν τῶν προϊόντων τῶν ἀντιστοιχοῦντων πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν καὶ ὁ π ε ρ π ρ ο ἰ ὄ ν τ α (sur produits), δίκαια δὲν ὀφείλονται μόνον εἰς τὴν ὑπερργασίαν

¹) K. Marx Der Kapital I, 10, III.

των εἰς ἐπιχειρήσεις τινάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἄλλων ἔρων τῆς παραγωγῆς. Διὰ τοῦτο εἶταν μέρος τῆς παρχηθείσης ὑπεραξίας μετατρέπεται εἰς σταθερὸν (fixe) κεφάλαιον, (μηχανικά εὐλοδομήματα κλπ.) μέρος τῆς ὑπεραξίας ἀφορᾷ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ κεφαλαίου τούτου, γεννιέτορος ὑπεραξίας. Ἡ ὑπεραξία, ὡς προϊόν ὑπερεργασίας ἀληθεύει μόνον ὡς παρατήρησις ἐν τῷ κύκλῳ τῆς παραγωγῆς καὶ οὐχὶ τῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ὑπεραξία δηλαδὴ εἶναι γέννημα τῆς ὑπερεργασίας, ἀντιμετωπιζομένης, ὡς ὁμαδικῆς ὑπερεργασίας τῆς ἐργαζομένης τάξεως ἔναντι τῆς κεφαλαιοκρατικῆς (ὁμαδικῆς ὑπερεργασίας καὶ ὑπεραξίας) καὶ οὐχὶ ὡς ἀτομικῆς ὑπερεργασίας κατ' ἐπιχειρήσιν. Καὶ τοῦτο εἶδεν ἐν τῷ κύκλῳ τῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ τῇ λειτουργίᾳ αὐτῆς ἡ ἐργασία δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς παραγωγὸς ὑπερ-προϊόντων, ὡς ἡ τιμὴ οὕτε ἐκ τῆς ἐργασίας (ὑπερεργασίας) οὕτε ἐκ μιᾶς μοναδικῆς αἰτίας καθορίζεται, ἀλλ' ἐκ τῆς γενικῆς περὶ τιμῶν καὶ τῶν προϊόντων τούτων πλοκῆς, ἣς τῆς θεωρίας ἀναπτύσσει ἐν τῷ διδασκίῳ, καὶ περὶ ἧς λέγομεν ἄνωτέρω. Δύναται νὰ ὑπάρχῃ οὕτως ὁμαδικὴ ὑπεραξία καὶ μία ἐπιχείρησις νὰ μὴ δημιουργῇ τοιαύτην, ὡς δύναται νὰ παρουσιασθῇ ἐπιχείρησις καμπυλωμένη ἐκ τοῦ συναγωνισμοῦ ἢ μὲ συνεργατικὴν μορφήν, ἣς τὰ μέλη δὲν καταβάλλουν ὑπερεργασίαν, καὶ ἔμως δημιουργῇ ὑπεραξίας. Οὕτως ὁ ἐργάτης ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ δὲν πρέπει νὰ ἀντιμετοπίσῃ τὴν ἐπιχειρήσιντου ἐκ τῆς ὑπεραξίας τῆς ἐν αὐτῇ δημιουργομένης καὶ ἐκ τούτου νὰ δικαιολογῇ τὸν ἀγῶνα του.

Καὶ καταλήγει ὁ Graziadei :

«Ἐφ' ὅσον ὁ Μάρξ ἐπρόκειτο νὰ μελετήσῃ εἰς τὸ βῆθος τοῦ τὸ σὺστημα τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς—θέμα τοῦ 1ου τόμου τοῦ Κεφαλαίου—ἡ περὶ ἀνταλλακτικῆς ἀξίας θεωρία του, ἦτις παρίστα τὰ προϊόντα τῶν κατὰ μέρος ἐπιχειρήσεων ὡς μορφὰς ἐργασίας, ὁσονδήποτε ἐσφαλμένη ἔμως ἐχρησίμευε εἰς τὸ νὰ παρουσιάσῃ γυμνὴν τὴν πραγματικότητά τοῦ μηχανισμοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ δείξῃ πῶς αἱ θεωρίαι περὶ «στερήσεως» (abstention), κινδύνου κλπ. εἰ ὡς ἐπαδίσκωτο ἢ ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Πολιτ. Οἰκονομίας δικαιολόγησις τοῦ κέρδους τοῦ κεφαλαιούχου ἦσαν καθαρὰ λογοποιία. Ἄλλ' εἶταν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς λειτουργίας τῆς παραγωγῆς ἐπροχώρησε (εἰς τὸν 2ον καὶ 3ον τόμον) εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς λειτουργίας τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου ὁ Μάρξ αἰχμάλωτος τῆς θεωρίας του περὶ ἀξίας εὐρέθη εἰς πολὺ κατωτέραν θέσιν καὶ κατεδείχθη ἡ ἀγεφύρωτος ἀπόστασις μεταξὺ τῆς θεωρίας του καὶ τῆς πραγματικότητος» (σ. 273).

Αὐτὸ εἶναι τὸ βιβλίον καὶ ἡ θεωρία τοῦ A. Graziadei.

III.

Τίνα κρίνη τις τὸ Β.δύλον τοῦτο τοῦ Α. Graziadei καὶ τὰς θεωρίας του πρέπει πρῶτον νὰ χωρίσῃ τὸ ἀρνητικὸν αὐτοῦ μέρος ἀπὸ τὸ θετικόν. Εἰς τὸ πρῶτον ἀρνεῖται: τὴν Μαρξικὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν, εἰς τὸ δευτέρου δικτυπῶναι τὴν περὶ τιμῶν θεωρίαν του.

Τὴν Μαρξικὴν θεωρίαν περὶ ἀξίας ἀρνεῖται κυρίως διὰ δύο λόγους: α) διότι δὲν ἐξηγεῖ τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν καὶ β) διότι: ἐκ τῆς περὶ τιμῶν θεωρίας του πηγάζει ὅτι εἰ ἄλλοι καθορίζοντες τὰς ἀνταλλακτικὰς ἀξίας (τιμὰς) ἔρριμματιώνουν τὴν ἐράειν τοῦ κυρίου διὰ τὸν Μάρξ δρου, τῆς ἐργασίας.

Ἐρευνητέον ὅθεν εἶ εἶναι ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία κατὰ Μάρξ; ἀνταλλακτικὴ ἀξία καὶ τιμὴ συμπίπτουν; Ἐὰν δὲν ἐξηγεῖ τὴν τῶν τιμῶν κίνησιν ἡ μαρξικὴ θεωρία εἰ πρακτικὴν ἀξίαν ἔχει ἄμεσον ἢ ἔμμεσον καὶ συνέπιδος ποία ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία τῆς;

Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Μάρξ¹⁾ καθορίζονται ὡς ἑξῆς αἱ ἔρχαι, ἃς διτύπωσεν οὗτος.

Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἀγαθῶν ἐν καθεστῶτι κυρίως καταμερισμοῦ ἔργων εἶναι κοινωνικὴ λειτουργία, ἐξ ἧς ἡ κοινωνία πραγματοποιεῖ τὴν ἐκ τῆς παραγωγῆς προκύπτουσαν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν. Ἐὰν τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ ἦσαν πανταχοῦ ἀφθονα, ἀνευ ὄρου καὶ προσοῦ ἀνευ ἐργασίας, ἡ ἀνταλλαγὴ ἴσως δὲν θὰ ὀπῆρχε. Γίνεται ἕμως αὕτη οἰκονομικὴ λειτουργία ἰκρίως διὰ τοῦς λόγους τοῦτους. Ἡ ἐργασία εἶναι ὁ ὅρος τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν. Τὰ ἀγαθὰ οὕτω καθίστανται ἀνταλλάξιμοι ἀξίαι, ἱκανοποιησι δ' οὕτω κοινωνικοῦς σκοποῦς ἀνεξαρτήτως τῆς προσωπικῆς ἐκτιμήσεως τῆς χρησιμότητος καὶ τῆς ἐπιθυμητότητος αὐτῶν. Ἡ ἐξέτασις τῆς ἐπιθυμητότητος αὐτῶν καὶ τῶν ὄρων τῆς χρησιμότητός των εἶναι ἔργον τῆς ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς ψυχολογίας. Τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ἐνδιαφέρουν εἰ ὄροι τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν χρησιμότητων τούτων, οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἡ κοινωνία κατὰ κοινωνικὸν κριτήριον κανονίζει τὴν λειτουργίαν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγαθῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ προσωπικοῦ περὶ τῆς χρησιμότητος κριτηρίου. Τὸ κοινωνικὸν τοῦτο κριτήριον εἶναι ἡ κοινωνικὴ ἐργασία ἡ ὑπὸ τῶν διαφόρων

1) Κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν: Ἀθλιότης τῆς φιλοσοφίας (1847), Κριτικὴ τῆς Πολιτ. Οἰκονομίας (1859) Ἡμερομίσθια, τιμὰί, κέρδη (1865), Κεφάλαιον (1866) Α: τόμος καὶ ἐπόμενοι ὡς καὶ σημειώσεις (οἰσνεὶ 4ος τόμος) ἃς ἐξέδωκεν ὁ Κόουτσου προσφάτως περιεχοῦσας τὴν ἱστορίαν τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν (ἀξίας, ὄραξίας, κέρδους κλπ.) Γαλλικὴ ἔκδοσις 1934-1926 Τόμοι 8 ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire des doctrines économique Μετάφρ. I. Molitor.

μελῶν τῆς κοινωνίας γενικῶς ἐκτελουμένη διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀγαθῶν τούτων.

Περὶ τῆς καπιταλιστικῆς ἀξίας ὡς ἐξῆς ἐκφράζεται ὁ Μάρξ: «Εἰς τὰς κοινωνίας ἐποῦ ἐπικρατεῖ ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς, ὁ πλοῦτος παρουσιάζεται ὡς παμμέγιστον ἀθροισμα ἐμπορευμάτων, στοιχείων τοῦ πλοῦτου τούτου.... Τὸ ἐμπόρευμα εἶναι κυρίως ὑλικὸν ἀντικείμενον, πρὸς μὲ τὰς ιδιότητάς του ἱκανοποιεῖ διαφόρους ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, σωματικὰς καὶ πνευματικὰς... Κάθε πρᾶγμα εἶναι σύνολον διαφόρων ιδιοτήτων καὶ διὰ τοῦτο εἶναι πολυτρόπως χρήσιμον. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν χρησιμότητων του εἶναι ἱστορικὸν γεγονός. Τοιοῦτον εἶναι καὶ ἡ ἀνακάλυψις κοινωνικοῦ πινος μέτρου τῆς ποσότητος τῶν χρησίμων τρυχημάτων.... Ἡ χρησιμότης πράγματός τινος, ἡ ιδιότης του νὰ ἱκανοποιῇ τὰς διαφόρους ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἶδει ἀξίαν χρήσεως. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πολλὴν ἢ ὀλίγην ἐργασίαν πρὸς τὴν νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἐπωφεληθῇ τῶν ιδιοτήτων πρὸς ἕνα τὸ κάθε πρᾶγμα.... Αἱ ἀξίαι καθά χρησεως τῶν ἐμπορευμάτων ἀποτελοῦν εἰδικὴν σπουδὴν, τὴν ἐμπορευματολογίαν¹⁾. Ἡ ἀξία χρήσεως πραγματοποιεῖται (verwirklicht) μὲ τὴν χρῆσιν ἢ ἀπόλαυσιν. Αἱ ἀξίαι χρήσεως ἀποτελοῦν τὸ ὑλικὸν περιεχόμενον τοῦ πλοῦτου ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ὁποίαν παρουσιάζονται εἰς τὴν κοινωνίαν. Καὶ ὑπὸ τὴν ὄψιν ταύτην παρουσιάζεται καὶ ὡς ἡ ὑλικὴ βάση τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας. Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία παρουσιάζεται πρῶτον ὡς ποσοτικὴ σχέση, ἡ ἀναλογία καθ' ἣν ἀνταλλάσσονται μεταξύ των διαφόρα εἶδη, ἀξίαι χρήσεως, εἶναι δὲ ἡ ἀναλογία αὕτη τυχαία, μεταβαλλομένη κατὰ τόπον καὶ χρόνον... Ἴνα μετρηθῶσιν αἱ ἀνταλλακτικαὶ ἀξίαι τῶν ἐμπορευμάτων ἔδει νὰ ἀναχθῶσιν εἰς κοινὸν τι, οὕτινος παριστάνουσι πολλὴ ἢ ὀλίγον. Τὸ κοινόν τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι φυσικὴ τις, γεωμετρικὴ, χημικὴ κλπ. Ἰδιότης τοῦ ἐμπορεύματος. Αἱ φυσικαὶ αὗται ιδιότητες λαμβάνονται ὑπ' ὄψει κατὰ τοσοῦτον μόνον καθ' ὅσον αὗται προσδίδουσιν ἀξίαν χρήσεως... Ὡς ἀξία χρήσεως διαφέρουσι τὰ ἐμπορεύματα κατὰ ποιότητα... Τισυμένης λοιπὸν κατὰ μέρος τῆς ἀξίας χρήσεως τῶν ἐμπορευμάτων μένει μόνον μία ιδιότης αὐτῶν, διὰ δηλ. εἶναι τὰς πρῶτον ἐργασίας. Ἄλλὰ τὸ προϊόν τοῦτο ἐργασίας μεταμορφώθη εἰς τὰς χεῖρας μας. Κάμνοντες ἀφαίρεσιν (abstraktion) τῆς ἀξίας του χρήσεως... τὸ προϊόν εἶναι μόνον προϊόν ὁλοσήμετου ὀρισμένης παραγωγικῆς ἐργασίας. Μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ χρησιμότητος

1. Σημ. δ. Εἰς τὴν ἱστορικὴν κοινωνίαν ἐπικρατεῖ ἡ fictis juris διὰ τὰς ἀγοραστικὰς ἐμπορευμάτων ἔχει ἐγκυκλοπαιδικὴν γνῶσιν περὶ τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν.

κάθε έμπορεύματος έμφανίζονται συγχρόνως και ό χαρακτήρ χρησιμότητος τών έργασιών, που περιέχονται ελε αυτό, ως και αι διάφοροι συγκεκριμένοι μορφά, που διακρίνουν τό κάθε είδος εργασίας. Όλοι ανάγονται ελε άφρορητην ήθροπίνην εργασίαν, άπλήν και μόνην ήθροπίνην εργασίαν.

Άς εξετάσωμεν τό κατακείμενόν τών προϊόντων τής εργασίας. Έν τούτω εάν μένε παρά τό είθρολον ής ύπάρξείας των, άπλή, «γαλιώτης» (eine brosse gallerte) άδιαφοροποιήται ήθροπίνην εργασίαν, έκπάνη δηλ. ήθροπίνης εργασιή, συνίμεται, άδιαφόρως μορφής τής διαπάνης ταύτης. Τά άνακείμενα έμφανίζονται κατά τήν έν τή παραγωγή των διαπισθηθείσαν ήθροπίνην εργασίαν, εργατικόν δύναμιν, ήτις εύρίσκαται ελε ούτώς συσσωρευμένη. Ός αποκρουστέλλωσις τής κοινής ταύτης κοινωνικής εύσίας καθίστασθαι ήξιον, ήξιον — έμπορεύματα. . . . Πώς έμμε μετρείται τό μέγεθος τής ήξιος; Διά του ποσοστού τής εύσίας ετη δημιουργού τής ήξιος, του περιεχομένου αούτης δηλ. τής εργασίας. Τό έε κατόν τής εργασίας μετρείται: από τήν χρονικήν του διάρκειαν (χρόνος, ήμέρα, ώρα). Άδύνατον να νομισθί, ότι, άφρο ή ήξιον έμπορεύματός τινος προσδιορίζεται εκ του ποσοστού τής εργασίας τής διαπανηθείσης, κατά τήν παραγωγήν του, εσον πλέον άνηρός ή άνεπιτέθειος εινε ό άνθρωπος, τόσον περισσοτέραν ήξιον έχει τό έμπόρευμά του, εδοτι τόσον περισσοτέρον χρόνον του ήπήτησεν ή κατασκευή αούτου. Διότι, ή εργασία ή άποτελεσται τήν εύσίαν τής ήξιος του έμπορεύματος εινε εργασία (τη και άδιαφοροποιήται, διαπάνη τής αούτης ήθροπίνης εργατικής δυνάμεως (Arbeitskraft). Η συνολική εργατική δύναμις τής κοινωνίας θεωρείται ένταύθα ως ένιαία και ίση δύναμις εσον και άί άποτελείται από άπειρους άτομικές δυνάμεις. Κάθε άτομική εργατική δύναμις εινε όμοία προς κάθε άλλην τοιαούτην, έφ' εσον κέκτηται τόν χαρακτήρα μόνης κοινωνικής, εργατικής δυνάμεως και λειτουργεί ως τοιαούτη, δηλ. έφ' εσον παρέχει δια τήν παραγωγήν τών έμπορευμάτων τόν άναγκαιούοντα μέσον χρόνον εργασίας δηλ. τόν κοινωνικός άναγκαίον χρόνον εργασίας. . . . Μόνον λοιπόν τό ποσοστόν εργασίας, ή χρόνου εργασίας άναγκαίου έν δεδομένη κοινωνία προς παραγωγήν άντικειμένου τινος, τοτο μόνον καθορίζει τήν ποσότητα τής ήξιος. . . . Τό ποσόν τής ήξιος έμπορεύματός τινος θά έμενε σταθερόν, διαρκώς τό αυτό, εάν έμεναν επίτης σταθερός ό άναγκαίος δια τήν παραγωγήν του χρόνος, εάν ούτως εέν έποικιλια με τάς μεταβολάς, αιτινες προέρχονται εκ διαφόρων λόγων, μεταξύ άλλων εκ του μέσου βαθμού βιανότητος τών εργατών τής, εκ τής άναπτύξεως τής επιστήμης και τών εφαρμογών τής, εκ τής εκτάσεως και άποτελεσματικότητος τών

παρὰ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν κλπ.» (Das Kapital I, A'. κεφαλ. § 1).

Ἀνταλλακτικὴ ἀξία καὶ τιμὴ ὅθεν δὲν ἴσχυι τὸ αὐτό. «Ἡ τιμὴ δὲν εἶναι ἄλλο ἢ εἰδικὴ τις μορφή, ἣν ἐνδύεται ἡ ἀξία.», εἰς χρήμα ἔκφρασις τῆς ἀξίας, σχέσις τῶν ἐμπορευμάτων πρὸς τὸ ἐμπόρευμα: γουαὸς (χρήμα)» (Salaires, prix, profits — μεταφ. Lafargue Paris 19: 2p.53). «Τὸ ἐμπόρευμα νόμισμα οὐδεμίαν ἴδιαν ἀξίαν ἔχει, δυνάμενον νὰ λάβῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐκ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὰ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ νὰ ἐκφράσῃ ταύτην εἰς μονάδας ἄλλου ἐμπορεύματος.»... Ἡ τιμὴ ἢ ἡ εἰς χρήμα μορφή τῶν ἐμπορευμάτων εἶναι ὡς γενικὴ εἰς ἀξίαν μορφή τῶν διακεκριμένην ἀπὸ τὰ ἀπτά σώματά των, καὶ ὡς ἐκείνη μορφή ἰδανικὴ καὶ φανταστικὴ.» (Das Kapital I, κεφ. Γ'. § 1) «Ἡ τιμὴ εἶναι τὸ εἰς χρήμα ὄνομα τῆς ἐργασίας τῆς ἐν τῷ ἐμπορεύματι προκυματωθείσης... Τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος ἐκφράζει ὅθεν ἀναγκαίαν σχέσιν, ἐνυπάρχουσαν μεταξὺ πράγματός τινος καὶ τοῦ πρὸς παρὰ τῶν του χρόνου. Ἀπ' τῆς ὁμοῦς τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας ἐκφράζεται ὡς τιμὴ, ἢ ἀναγκαίᾳ αὐτῇ σχέσις παρουσιάζεται ὡς σχέσις ἀνταλλαγῆς κοινοῦ ἐμπορεύματος πρὸς τὸ ἐμπόρευμα χρήμα... Ὁ μ ω ς, ἡ ἀνταλλακτικὴ σχέσις δύναται νὰ ἐκφράσῃ αὐτὴν τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος ἢ τι πλέον ἢ ἔλαττον, ὅπερ, ὑπὸ δεδομένας συνθήκας, δύναται κατὰ περίπτωσιν νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν ἐκποίησίν του.» (αὐτόθι). «Ὁ κοινὸς οἰκονομολόγος δὲν ὑποφιάζει κἀν ὅτι αἱ καθημεριναὶ σχέσεις ἀνταλλαγῆς δὲν δύναται νὰ ταυτίζωνται μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας» (ἐπιστολὴ τοῦ Μάρξ πρὸς τὸν Kugelmann, 1868). Δύνανται δὲ νὰ ἔχωσι τιμὴν καὶ πράγματα, ἅτινα δὲν εἶνε ἀνταλλακτικαὶ ἀξίαι καὶ δὲν ὑπόκεινται εἰς τοὺς νόμους προσφοράς καὶ ζήτησεως, ἢ τοὺς περὶ τιμῶν νόμους τῆς θεωρητικῆς Πολιτ. Οἰκονομίας (Economie pure). Καὶ ἡ συνείδησις τῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ ἀποτιμηθῇ ἀκόμη, ἔλεγεν ὁ Μάρξ.

Ἡ περὶ ἀξίας ὅθεν θεωρία δὲν εἶναι ἀνάγκη αὐτὴ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν. Ἡ κίνησις αὐτὴ θὰ ἐξηγηθῇ μὲ ἀφετηρίαν τὴν θεωρίαν τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συντρεχόντων ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ (κίνησις τιμῶν) ὄρων.

Ἐφ' ὅσον δὲ τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν δὲν ἐξηγεῖ, οὔτε δύναται νὰ δώσῃ πρακτικὴν ἐξήγησιν ἄμειον εἰς τὴν αὐξομείωσιν τῶν τιμῶν κείαν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἢ θεωρία αὐτῇ, ἣν ὁ κοινὸς νοῦς ἐπιβάλλει καὶ διαισθάνεται ὡς ὀρθὴν, διότι ἀνευ τῆς ἐργασίας, ἀνταλλαγῆς τῶν αγαθῶν δὲν θὰ ὑπῆρχε. Αἱ φλυαρίαι ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας, λέγει ὁ Μάρξ, βασίζονται ἐπὶ ἀπολύτου ἀγνοίας τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος, ὡς καὶ τοῦ τι εἶναι ἐπιστημονικὴ μέθοδος. Καὶ τὸ

παιδί ἀκόμη δὲν ἀγνοεῖ ὅτι τὰ ἔθνη θὰ πέθαιναν τῆς πείνας ἐὰν ἴστα-
ματοῦσαν μὴ σιγμὴ τὴν ἐργασίαν. Δὲν ἀγνοεῖ ἀκόμη ἔτι τὰ πρὸς ἱκα-
νοποίησιν τῶν ἀναγκῶν μας προτόντα προϋποθέτουσιν πρὸς τὴν γενικῆς
κοινωνικῆς ἐργασίας, ἧς ἡ κοσότης εἶναι ὠρισμένη». (Ἐπιστολὴ πρὸς
Kugelmann 1868).

Ἡ καθηγητὴς Ζόμπαρτ, ¹⁾ ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει τὴν περὶ ἀνταλ-
λακτικῆς ἀξίας θεωρίαν τοῦ Μάρξ. Ἡ παρατήρησις τοῦ Μάρξ, λέγει,
δὲν διαπιστώνει τὴν ἐργασίαν, οὐσίαν τῆς ἀξίας, ὡς γεγονός τῆς πείρας
(empirische tatsache), ἀλλὰ ὡς διανοητικὸν (gedankliche)
γεγονός. Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι λογικὸν (logisch) γεγονός δοθηθεὺν
τὴν διάνοιάν μας πρὸς κατανόησιν τῶν γεγονότων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.
Τὸν δὲ χαρακτηρισμὸν τοῦ Ζόμπαρτ φαίνεται δέχόμενος καὶ ὁ
Ἐγκελς θεωρῶν αὐτὸν οὐχὶ ἀνακριδῆ, ἀλλὰ μόνον ἀόριστον πῶς ²⁾. Τὴν
γνώμην ταύτην ἀπέκλιται πῶς καὶ ὁ διαπρεπὴς Ἰταλὸς Μαρξιστῆς
Ant. Labriola σημειῶν ὅτι «ἡ θεωρία τῆς ἀξίας δὲν διαπιστώνει πῶς
ἐν factum empiricum, συναγόμενον ἐκ τῆς κοινῆς πείρας, καίτοι δὲ
δὲν ἐκφράζει λογικὴν τινὰ θέσιν (Posizione logica), ἀπο-
τελεῖ τὴν τυπικὴν προϋπόθεσιν (premissa tipica) ἀνευ τῆς
ὁποίας τὰ λοιπὰ [περὶ ἀξίας] εἶναι ἀσύλληπτα ³⁾. Τοῦτο δὲ παραδέχεται
καὶ ἑστὸς Μαρξιστῆς ὁ B. Croce παρατηρῶν: «Ἡ περὶ ἐργασίας
ὡς οὐσίας τῆς ἀξίας θεωρία τοῦ Μάρξ δὲν εἶναι ἀπλὴ λογικὴ γενι-
κοποίησις, ἀλλὰ συγκεκριμένον γεγονός, χρησιμεῖον εἰς τὸν
Μάρξ, ὡς ὅρος συγκρίσεως, μέτρον, τύπος ἔναντι τῆς κεφαλαιοκρα-
τικῆς κοινωνίας. Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὅτι τὸ σογκεριμένον
γεγονός δύναται νὰ μὴν εἶναι ἐμπειρικὸν γεγονός, ἀλλὰ μόνον
γεγονός στηριζόμενον εἰς ὑπόθεσιν ἢ ἀκόμη γεγο-
νός ἐν μέρει μόνον ἐμπειρικόν, δηλ. ὑπάρχον μερικῶς
μόνον ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ. Μὲ τὸ μέτρον τοῦτο ἡ ἔρευνα τοῦ Μάρξ προσηνατο-
λίσθη ὡς ἐξῆς: Δεδομένου ὅτι ἡ ἀξία εἶναι ἴση πρὸς τῆς κοινωνικῆς
ἀναγκαίαν ἐργασίαν εὑρεῖν κατὰ τίνος ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ μέτρου
τούτου μορφοῦνται αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἐν τῇ κεφαλαιοκρατικῇ
κοινωνίᾳ καὶ πῶς ἡ ἐργατικὴ δύναμις ἀποκτᾷ τιμὴν καὶ καθίσταται
ἐμπόρευμα ⁴⁾»).

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν ἰδεῶν τοῦ Μάρξ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φιλο-

1) W. Sombard. Zur Kritik des oekonomischen systems von Karl Marx (Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik VII σ. 555—594).

2) Neue Zeit I, σ. 4—44.

3) Ant. Labriola Discorrendo di socialisme di filosofia—Roma 1898 σ. 27.

4) B. Croce—Economie Marxiste—Paris 1901 σ. 102—103.

σοφικῆς αὐτοῦ νοοτροπίας. Ὁ Μάρξ δὲν εἶθε τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα κυρίως διὰ τὴν «οἰκονομολογήσῃ», ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν φιλοσοφίῃ. Ὡς παρατήρησα καὶ ἄλλαχού¹ ὁ Μάρξ ἠθέλησε τὴν φιλοσοφίῃ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς δράσεως τῆς κοινωνίας καὶ τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν. Τὸ ἔργον του, τὸ Κεφάλαιον, δὲν εἶναι ἄλλο ἢ εὐρυτέρα ἐνάπτυξις τῆς Κριτικῆς (Kritik) τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας», ἢτοι Κριτικὴ γνώσις τῶν οἰκονομικῶν ἐννοιῶν. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἕτερος Labriola² «ὁ Μάρξ καθορίζει εἰς τὴν ἐπιστήμην τὸν ρόλον τοῦ τῆς βλέψῃ πέραν τῶν ἰδεῶν, ποὺ οἱ ἄνθρωποι μορφοῦσι περὶ τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀποψις εἶναι ἐκκοιτικὴ (unitaire). Θεωροῦντες τὰς γνώμας ἐν τῇ συνόλῳ τῶν ἀποκρούμενων τὰς ἀτομικὰς καὶ ἐπὶ τῇ βίβῃ τῶν φαινομένων πλάνας καὶ ἀνυψούμεθα μέχρι τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας. Εἶναι ἀξιοθαύμαστον ὅτι ὁ Μάρξ ἔμεινε πάντοτε πιστὸς εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦτο τοῦ ἐπιστημονικοῦ του ἔργου. Παρατηροῦμεν ἀξιοθαύμαστον συνέχειαν καὶ ἐνότητά ἀπὸ τῶν πρώτων φιλοσοφικῶν δοκιμῶν μέχρι τοῦ Κεφαλαίου».

Τοῦτο ἐνόμιζε ἔργον τοῦ φιλοσοφικοῦ οἰκονομολόγου. Ἐβραῖν δηλ. τὸ κεκρυμμένον βῆμα τῶν οἰκονομικῶν ἐννοιῶν καὶ ἐπὶ προκειμένῳ τῆς ἀξίας καὶ οὐχὶ ἀπλῶς διατυπῶσαι τοὺς ἔργους τῆς κινήσεως τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων. Ὡστε ἀφίνει εἰς τὴν economia vulgaris «τὴν ἀσχολουμένην μόνον μὲ τὴν ἐπιφανείαν τῶν φαινομένων»³ καὶ τῆς ἐπίσεως οἱ οἰκονομολόγοι ἐκάθητο καὶ θέλουσι νὰ μελετήσουν τὸ φαινόμενον τῆς ἀνταλλαγῆς ἐν τῇ ὁμοκληρότητι τοῦ ὑποκείμενου πάντοτε ὅτι ἡ προφορὰ καὶ ἡ ἔξῃς ἐξυμνοῦνται, ἢτοι ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἀξίας ἐπιθέσις τῶν ἐκμηδενίζεται», (Das Kapital I, κεφ. δ', 2).

Ἦγε καὶ ὁ Ἄδαμ Σμιθ παρατηρεῖ (καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι, ὁ Petty ὁ Davenant, οἱ φιλοσοφοὶ Hume καὶ Locke, ὁ Stewart, τὸν ρόλον τῆς ἐργασίας ἐν τῇ προοικονομικῇ ἀξίᾳ. «Μετὰ τὴν ἐργασίαν του, λέγει ὁ Σμιθ, ὁ ἄνθρωπος ἐλάττωται τὸ πλεονεκτήμα. Μετὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἄλλου δύναται νὰ περισθῇ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν χειωδῶν του. Ὅπως θὰ εἶναι πλούσιος ἢ πτωχός, ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῆς ἐργασίας. ἢν δύναται νὰ ἀγοράσῃ ἢ νὰ ἐξουσιασθῇ... Ὅπως ἢ ἀξία εἰδους τινος, ὅπως θέλει τις νὰ ἀνταλλάξῃ ἐκείνου πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας, ἢν τὸ εἶδος τοῦτο δύναται νὰ τοῦ προσπορίσῃ. Ἡ ἐργασία θὲν εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας γὰρ ἐμπορεύματα... Ἡ

1) Α. Δ. Σίδερσι.—Ὁ ἱστορικὸς ἔθισμός.—Ἀθήναι 1926 σελ. 51—54.

2) Arturo Labriola—Karl Marx. (Γαλλ. μετέφρ.) Paris 1911 σελ. 15 κ. ἔπ.

3) Das Kapital I, κεφ. Α'. 3D σημ. β.—κεφ. Θ'.

πραγματιχή λοιπόν τιμή πράγματος τινος είναι ή εργασία και ο κόπος δν δέον να κάμη τις δια να το αποκτήση. Το αγοραζόμενον με χρήμα ή εμπορεύματα αγοράζεται με εργασία. Το χρήμα μας απκαλλάσση εργασίας. Τα εμπορεύματα περιέχουν την αξίαν ποσοθ εργασίας, ήν ανταλλάσσομεν πρὸς εργασίαν, πού περιέχουν άλλα εμπορεύματα¹⁾. «Η αγοράία τιμή συνήθως είναι ανώτερα ή κατώτερα της φυσικής τιμής [αξίας]... ρυθμίζεται δε δια της προσφοράς ή της ζήτησεως²⁾. Άλλ' ο Σμιθ συνέχεε την εργασία πρὸς την αξίαν αὐτης, πρὸς τὸ ήμερομίσθιον. Τοιοῦτον δὲ ήμερομίσθιον κατέληξε και αὐτός, ἀλλ' ἰδὲα οἱ διάδοχοι του να θεωρῶσι και την σ ο μ β ο λ ή ν (1) τοῦ κεφαλαίου. «Εἰς τὰς ἀμφοταλαντεύσεις ταύτας τοῦ Α. Σμιθ, προστίθεται ἐξ ἄλλου και ή φανερά αντίφασις ή σχετική με τὸ ήμερομίσθιον και ἐπι πλέον ή ἐξης σύγχυσις: τὸ μέτρον της αξίας, ὡς μέτρον ἐνδελειχὲς ἀποτελοῦν συγχρόνως την οὐσίαν της αξίας. συγγέεται με τὸ μέτρον της αξίας ἐν τῇ ἐνόησῃ, καθ' ήν τὸ χρήμα είναι τὸ μέτρον τῶν ἀξιών. Και ζητεῖ να εἶρη ἄλλο ἐμπόρευμα ἀμεταβλήτου αξίας εὐνάμενον να χρησιμεύση ὡς σταθερὸν μέτρον³⁾. Εἰς τὸ αὐτὸ λάθος με ὀλιγωτέραν σύγχυσιν περιέπασε και ὁ Ρικάρδο⁴⁾ δταν λέγει ἑτι ή ανταλλακτική ἀξία είναι ή δύναμις ἐμπορεύματος τινος πρὸς ἀπόκτησιν ἄλλου,..... ή ὀφειλομένη εἰς την εργασία «προσσαν ή παρελθοῦσαν», και... ήτις ζητητέα εἰς την αξίαν της περιεχομένης εργασίας», ἐνῶ ὡς παρατηρεῖ ὁ Μάρξ αὐτη είναι ζητητέα εἰς την περιεχομένην ἀδιαφοροποίητον εργασία. «Η ἔρευνα τοῦ Ρικάρδο είναι ἐλλιπής και ή ἰδέα του ἀσφιλήμένη. Δὲν εἶν μελετᾷ την αξίαν κατὰ την μορφήν της - την ὄρισμένην μορφήν. ήν ή εργασία λαμβάνει ὡς οὐσία της αξίας—ἀλλ' ἀπλῶς μελετᾷ τὰ μεγέθη της αξίας, αἵτινα είναι: μεγέθη της ἀφηρημέτης, γενικής και κοινωνικής εργασίας. αἵτινα παράγουσι την διαφοράν εἰς τα μεγέθη της αξίας τῶν ἐμπορευμάτων⁵⁾». Ὁ Ρικάρδο σφάλλει: ἀσχολούμενος μόνον με τὸ μέγεθος της αξίας και ἐξετάζει μόνον την ποσότητα της σχετικής εργασίας της παοισιανομένης ἀπὸ τὰ διάφορα ἐμπορεύματα, ὀλοποιημένης, ὡς αξίας. Πρέπει ή εργασία αὐτη να ἀντιμετωπισθῇ ὡς κοινωνική εργασία, ὡς ἀπηλλοτριωμένη ἀτομική εργασία. Ἐν δὲ τῇ τιμῇ ή πορουσία αὐτη της εργασίας ὑπάρχει: εὐνάμει μόνον (virtuelle), πραγματοποιεται δὲ μόνον ἐν τῇ πωλήσει. Τήν μεταβολήν ταύτην εἶν ἀντελή-

1 A. Smith—Wealth of nations I ch. V.

2 A. Smith, αὐτόθι ch. VII.

3 K. Marx—Doctrines économiques Tom. I. σ. 173

4 D. Ricardo—Principles of political Economy I, ch. I.

5 K. Marx—Doctrines économiques Tom. III. σ. 19.

φθῆ ὁ Ρικάρδο. Κατ' αὐτὸν ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαίου ὑπερβαίνει ἤδη πλήρῃ ἀνάπτυξιν τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας καὶ τὴν εἰς χρῆμα πραγματοποιήσιν τῆς. Ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ τῇ κυκλοφορίᾳ τοῦ κεφαλαίου, ἡ ἀπετηρία εἶναι ἡ ἀξία ὑπὸ μορφήν αὐτόνομον, ἀξία ὑπάρχουσα, αὐξανομένη καὶ τῆς ἐποίας ἡ ἀξίησις μετρεῖται πρὸς τὸ πρωτογενές τῆς μέτρον ἐν ὅλαις ταῖς μεταβολαῖς ταῖς ἐπαλθοῦσαι διὰ τῶν παριστώτων αὐτὴν ἐμπορευμάτων ἀδιαιρέτως. Ἡ σχέσηις μεταξὺ τῆς ἀξίας τῆς ὑποτιθέμενης, ὡς προγενεστεράς τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας τῆς προκυπτούσης ἀπὸ τὴν παραγωγὴν ταύτην εἶναι τὸ οὐσ ὡδες χαρακτηριστικὸν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς παραγωγῆς. Ἡ ἀξία δὲν παρίσταται μόνον ἐν αὐτῇ ὑπὸ μορφήν ἀνεξάρτητον, ὡς τὸ χρῆμα. ἀλλ' εὐρηταί: ἐν δράσει ἐν τῇ λειτουργίᾳ, καθ' ἣν αἱ ἀξίαι χρήσιμος εἰσέχουσι διὰ τῶν ποικιλιωτέρων μορφῶν»¹⁾.

Εἰς τὰς αὐτὰς συγχύσεις περιέπεσαν καὶ μετὰ τὸν Ρικάρδο ὁ ἑπαδός του Carey, στηρίζας τὴν ἀξίαν οὐχὶ ἐπὶ τῆς περιεχομένης ἐργασίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀξίας. ἦν οἰκονομοῦμεν, ἀποκτώντες πρᾶγμα τι καὶ ὁ Bastiat στηρίζας τὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας ἐπὶ τῆς ἐργασίας ὑπηρεσίας (travail — services) καὶ ναιμίτας δὲ ἐξηγεῖ τὴν ἀξίαν διὰ τοῦ ὄρισμοῦ αὐτῆς ὡς *échange des service*, φθεῖρας δ' αὐτὴν, ὥστε ἐλόκληρος ἡ φιλελευθέρᾳ σχολῇ τοῦ 19ου αἰῶνος. εὐδὲν ἄλλο νὰ ἴσῃ εἰς τὴν ἀξίαν, ἢ τὸ παίγιον τῶν δυνάμεων τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζήτησεως, παρ' ὅλην τὴν σφοδρὰν κριτικὴν τοῦ Στούαρτ Μίλλ ἀποδείξοντος τὸν φάλλον κώλον, καθ' ὃν ἐὰν ἡ προσφορά καὶ ἡ ζήτησις καθιερῶν τὰς τιμὰς, αἱ τιμαὶ ὁμοῦς πάλιν καθιερῶν τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν καὶ μὴ δυνηθέντος ὁμοῦς νὰ εὕρῃ τὴν διέξοδον ἐκ τοῦ φάλλου τούτου κύκλου.

Ἡ θεωρία δὲν περὶ ἀξίας δὲν εἰς αἱ ἀναγκαῖον νὰ εὐχεται νὰ ἐξηγήσῃ τῆς κινήσειν τῶν τιμῶν. Τοσοῦτο κατεῖδε κυρίως ἡ νεωτέρα οἰκονομικὴ Ἐπιπέτημη, ἡ ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου αἰῶνος κληθεῖσα Ἡδονιστικὴ, Ψυχολογικὴ καὶ Μαθηματικὴ²⁾. ἥτις προσπαθεῖ νὰ ἀποχωρήσῃ τὸ κοινωνιολογικὸν τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας, ἀπὸ τῶν θεωρητικῶν οἰκονομικῶν (*Economie pure*) καὶ λαμβάνουσα ἀφετηρίαν τὴν «ἡδονήν», («τὸ προσωπικὸν συμφέρον» τῆς Μαντισσοτερικῆς σχολῆς), καὶ ἀναστηλώνουσα πάλιν τὸ ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς ριφθὲν εἶδωλον τοῦ *Homo oeconomicus*, προσπαθεῖ νὰ καθορίσῃ μαθηματικῶς τὰς σχέσεις, ὡς δημιουργητὴ ἢ κινήσειν τῶν ἀξιών καὶ ἰδίᾳ ἢ ἀνταλλαγῆ. Διὰ

1) K. M a r x — Doctrines économiques Tom. VII, σ. 200 κ. ἐπ.

2) Μὲ ἀντικειμενικὸν εἰς ὅλας τὰς χώρας. ὄν κυριώτεροι Walras ἐν Γαλλίᾳ, Pantlaeoni ἐν Ἰταλίᾳ, Jevons ἐν Ἀγγλίᾳ, Neuger, ἐν Αὐστρίᾳ, Lammhardt, Bortkviencz, ἐν Γερμανίᾳ, Fisher ἐν Ἀμερικῇ.

τὸν Μάρξ ὅμως ἡ οικονομικὴ ἐπιστῆμη εἶναι ἐπιστῆμη ἱστορικὴ¹⁾. Ὁ Μάρξ δὲν ἀρκεῖται νὰ εὗρη τοὺς νόμους τῆς οικονομικῆς δράσεως τῶν ἀτόμων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ εὗρη τὴν αἰτίαν, τὴν θαυτέραν αἰτίαν τῆς δράσεως ταύτης. Καθὼς εἶπεν ὁ Μάρξ. Ἐὰν οὐχὶ ἡ ἐργασία, ἀλλ' ἡ προσφορὰ καὶ ζήτησις κανονίζει τὴν ἀξίαν, ἐρωτᾶται δικαί ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις τῶν ἐμπορευμάτων παίζει αὐτὸν τὸν ρόλον; Καὶ προφανῶς ἡ ἐργασία, ὡς περιεχόμενον τῆς ἀξίως καὶ ἡ μεταβολὴ αὐτῆς αὐτὴ αἰτιάσει τὴν ἰσὺν τῆς προσφορᾶς καὶ ζήτησεως.

Ἡ ἠθολογικὴ σχολὴ ἐναγορεύει τὴν κλασσικὴν πολιτικὴν οικονομίαν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς λοιποὺς ὅρους τῆς κινήσεως τῶν ἀξιών, περιθώριον κέρδος (marge) ὄρους ψυχολογικοῦ καθορισμοῦ τῶν ἀξιών κ. λ. καὶ προσπαθεῖ νὰ δικτυώσῃ μαθηματικῶς, γεωμετρικῶς καὶ ἀλγεβρικῶς τὴν δράσιν τῶν ὄρων τούτων κλπ.

Καὶ εἰς τούτῳ διεδάμει θὰ ἐξακολουθήσῃ προσφεύουσα ἡ Πολιτ. Οἰκονομικὴ. Ἡ παρατηρητικὴ καὶ ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ δὲν εἶνε ἀρκετὴ διὰ τὴν δικτυώσιν τῶν οικονομικῶν νόμων, πράξεων, σχέσεων τῆς ἀνταλλαγῆς, εἰς τὴν ὅριον προσφορᾶ καὶ ζήτησις γόνιμοι. Εἰς τούτῳ εἶδει νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ τῶν μαρξιστῶν καὶ τοῦ Graziadei ἐν προκειμένῳ.

Ἡ προσοχὴ εἰς τὴν ἠθολογικὴν σχολὴν ἢ τὴν σχολὴν τῆς Economie pure εὐν εἰς ἐπιμόδιον πρὸς τὸν Μαρξισμόν. Τούτων τὸν Μαρξισμόν ἀπέται νὰ χρησιμοποιοῦται τὰς γονίμους μεθόδους καὶ τακτικὰ τῆς Economie pure. Ἡ β. θ. ἠθολογικὴ ἐξηγήσῃ τὴν οικονομικὴν δράσιν, καὶ τὴν ἀξίαν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς Μαρξ. Ἡ θεωρία τῆς ἐπιπροσέγγον τῶν ἀξιών ἐπιπροσέγγον περιθωριακῆ τιμῆς (prix marginal) καμῖνται προσφορὰ καὶ ζήτησις, ἐν ἐξηγούσῃ τὴν κίνησιν τῶν τιμῶν, καὶ τῶν ἀξιών ἀπορικῶς, καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀλλήλους, καὶ οὐχὶ κοινωνικῶς, καὶ ἐν τῇ συνόλῳ τῶν. Ἡ ἐξηγήσις εἶναι εἰς ἐξηγῆσις μηχανιστικὴ καὶ οὐχὶ κοινωνιολογικὴ. Δὲν ἐξηγοῦσι οὐτε τὰς ἀριστοτέλους ἐπιδρασεις τῶν τιμῶν καὶ οὐχὶ τὴν ἐλαστικῆ των. Διὰ τούτῳ εἰς τὴν ἀπολερμικῶς ἀπολερμικῶς οἰκονομικῶς νὰ διακρίνῃ περὶ πτώσεως, λ. χ. ἄλων τῶν ἀξιών, σήμερον τούτῳ εἶναι τὸ συνηθιστὸ μελετώμενον φαινόμενον. Τὴν πτώσιν ταύτην ἄλων τῶν ἀξιών ἢ ἀπὸ ἀλλοῦ ἀπόψιν τῆς ὑψώσιν ἄλων τῶν ἀξιών, ὡς ἐπίσης τὴν συσχετισμὸν τῶν τιμῶν ὅ. διχρῶσιν ἱστορικῶν περιόδων μόνον θεωρεῖται ἀρκετῆσαν τὴν Μαρξισμόν περὶ ἀξίως θεωρεῖται εὐν ἀρκετῆσαν.

Ἐντεῦθεν κατὰ δὴλος εἶναι ἡ ἐπιμοδία πρακτικὴ ἀξία τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ. Τέλος ἐν τῇ πολιτικῇ ἠθολογικῶν οικονομικῶν δράσει μόνον ἡ θεω-

1) Engels—Antidühring σ. 150.

ρία τοῦ Μάρξ δύναται νὰ στηρίξῃ γνώμην περὶ τῶν φαινομένων κοινωνικοῦ καθεστώτος.

Περὶ τῆς θεωρίας τοῦ Graziadei περὶ τιμῶν, ὡς καὶ τῆς ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης θεωρίας τῆς ὑπεραξίας συμπιπτουσῶν κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ τὰς θεωρίας τῶν Ἡδονιστῶν δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος, διότι σκοπὸς τοῦ ἀρθροῦ τούτου δὲν εἶναι νὰ ἐπεκταθῇ ἐπὶ κρίσεως τῆς Ἡδονιστικῆς Σχολῆς.

Τσιούτον εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Α. Graziadei. Ὁ κομμουνισμὸς εἶδεν ἐν αὐτῷ κίνδυνον τοῦ πολιτικοῦ του δογματισμοῦ καὶ ἐξανέστη.

Τὸ βιβλίον ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ βου Κομμουνιστικοῦ Συνεδρίου τῆς Μόσχας καὶ ὁ κομμουνιστικὸς τύπος ¹⁾ ἐπέκρινεν αὐτὸ μετὰ πολιτικὴν πολεμικὴν ἐναντίον τοῦ ρεβιζιονισμοῦ. Ὁ Α. Graziadei ὀρθῶς ἀπήντησεν ²⁾ ὅτι δύναται τις νὰ εἶναι σοσιαλδημοκράτης καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν κομμουνιστικὴν τακτικὴν καίπερ παραδεχόμενος ὀρθοδοξώτατα τὰς οἰκονομικὰς θεωρίας τοῦ Μάρξ καὶ παράδειγμα ἔφερε τὸν Κάουτσκι, ἀλλὰ δὲν ἀφήρασε τὴν κυριωτέραν ἐπίκρισιν τῶν κομμουνιστῶν ὅτι ἡ παραμέλησις τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας τοῦ Μάρξ στερεῖ τὸν πολιτευόμενον Μαρξισμὸν μιᾶς ἐπαναστατικῆς βάσεως.

Τὸ βιβλίον τοῦ Α. Graziadei δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς ἀφειτηρία μελέτης τῆς πρακτικῆς ἀξίας τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς σημερινὰς προσόδους τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης καὶ συναγωγῆς ἐκ τῆς γονιμότητος αὐτῆς διδαγμάτων ἀμέσως μὲν ἐθικοοικονομικῶν καὶ κοινωνιολογικῶν καὶ ἐμμέσως στενῶς οἰκονομικῶν, μελέτης τὴν ἔργον ἔχουν νὰ ἐπιχειρήσουν οἱ νεώτεροι μαρξισταί, εὐχὴ ἀκολουθεῖντες τυφλῶς καὶ ἀγόνως τὰς θεωρίας τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ ὀδηγούμενοι ἐξ αὐτῶν πρὸς δημιουργικὴν συγκεκριμένην μελέτην τῆς κοινωνικῆς καὶ Οἰκονομικῆς ζωῆς.

1 Ὁ Γερμανὸς H. Dunker, ἐν Correspondance Internationale (1925) φύλλα 70—74 καὶ ὁ Γάλλος E. Oliviner ἐν Cahiers du Bolchevisme Ἰούνιος 1925.

2 Correspondance Internationale φύλ. 99—100.